

W. Munkácsi Noémi: Pfeiffer Izsák, az ember

Rokonnál előbb volt barát szent emlékének

Azok közül volt, akikben életükben is csak annyi a földi, amennyi a lélek férőhelye. Sorsa az egész magyar zsidó sors tragikus végződése. Életbe indulásakor (1881. május 29.) progromok és vérvádak előjelei és pusztulása (1945. május 3.) a dachauai koncentrációs táborban, ennek a kezdetnek végső követelménye. E két dátum között a zsidó pap, költő és kutató sokrétűségében is egyszerű embere.

A Komárom-megyei Ács községben 1881. szeptemberében kezd el életét és az Ige ünnepnapján született gyermek valóban eljegyzettje lesz az Igének. Édesapja, Pfeiffer Mór – a pápai zsidó iskola igazgatója – házában a kultúr-orthodoxia szellemén túl a betű mérgét is magába szívja. A gyermekszobában már templomosdit játszik testvéreivel, de költő is már korán a kisdíák, akinek történetesen szombat napján felöltött verssorait húgai engedelmes rajongással őrzik meg emlékezetükben az est lezálltáig, amíg bátyjuk papírra vetheti.

A bencések gimnáziumában, majd a református kollégiumban folytatja tanulmányait, ahol az önképzőkör irodalmi pályázatának többszörös nyertese. Egyízben az a ritka tisztesség éri a felelős diákokat már, hogy Petőfi kezeírásával nagyemlékűvé lett jegyzőkönyvben örökítheti meg egy versét.

A korszellem és a genius loci magyar eszményeket állít elé, Kossuthot, Petőfit és később Adyt, de az érettségit követő évek kiskunhalasi, majd a pozsonyi jesivát látogató hallgatójának már Herzl élete világít fátylaul. Eretnek irány ez Szimcha B. Szófér tanítványai között, akiket és köztük Pfeiffer Izsákot, az ifjúság szellemi vezérét leginkább éri támadás ezért a Protestrabbinerek részéről. De Bécs közel van és Herzl szelleme benne él már ekkor. És amikor a döbbenetes halálhír felrzza a világot, a szűkfillerű jesiva-bócher bármicvára kapott gyűrűje árán utazik fel a temetésre.

A pozsonyi jesivától meredek út vezet a budapesti rabbi-szeminárium és az egyetem padjái, ahol Bacher és Goldzieher kedvelt tanítványai. A Makkabea megalapítói, a magyar cionizmus pionírjai között is ott van a neve.

1911-ben kiadott doktori értekezése már a tudós jegyét viseli magán. Borongó, sokszor meghasonlott kedélyű, elvonuló embernek ismerik ez időben is már barátai, akiknek későbbi harcossorsa igazolja éleslátását.

Aggódva figyeli a magyar-zsidó eseményeket „*Vak holnapok elébe nézünk*” – írja Patainak ajánlott versében „*Mivé leszünk? Mivé formál a holnap? Nekünk, nekünk halálmarsot dobolnak*”.

1914 nyarán a stockholmi rabbiszékbe kap meghívást, de lezárulnak a sorompók, és a papi állomásai: Sümeg, Pécs, Monor, szűkre határolják pályája lehetőségeit. „*Ezernyi fájás gyötrellem éri – mindenki tépi, senki sem védi*” – írja magáról – csak templomos tisztaságú családi életében találja meg a békét. Kevesen értik meg, mint mindig azokat, akik megelőzik korukat.

Papi működésén túl, harcos újságíró. Felekezeti és napilapok hasábjain gyakoriak bátorhangú cikkei. Igazi tanító iskolában és a szószéken is, akinek beszédeit tudatos művészi improvizáció jellemzi. Ezért van az, hogy nem egyszer ragadja el a szószéken igazmondó heve.

A széles látókörű ember szemével látja a magyar közéletet: „Új szelek nyögetik az ősmagyar fákat, várjuk már, várjuk az új magyar csodákat” – írja a húszas évek elején a sümegi napilapba Adyval a verssorokat, amelynek alapján kommunistának „bélyegzik”.

Az alkonyévek küszöbén áll már. Az élet, az „*Örök Adós*” ígérőszava mind erőtlenebb. „*Mind messzebb a messze*” – „*Mindenki egyszer célhoz ért, te elhibáztad mind a célt*”, okolja sorsáért önmagát.

És elkövetkeznek a zsidó sors végzetes esztendei: „*Ha nem ölnek meg, meghalunk mi úgyis... - a kiroskadt fákat megöli a féreg – megeszi a szű is*”.

A harmincas, látszólagos békeévekben egy zsidó bál vidámságába döbbenetesen sikolt bele Cassandra hangja: „*Nem érzitek, hogy puska poros hordók tetején táncoltok?*” Szinte megérzi a végzetet: „*Lángot*”

látok, tüzet látok, vérest. – Kardot látok, gyilkot látok élest. – Égő házak dűlő tetők esnek, - vonaglanak égre fordult testek”.

Ekkortájt indult és mindvégig tartó levélváltásunk hangja a feltartóztathatatlan katasztrófa beteljesülését jelzi.

A monori gettósítás idején elsőként, önként adja át lakását, ahonnan csak könyvtárát igyekszik megmenteni. Ennek katalógizálásán és az IMIT BIBLIA számára készülő zsoltár fordításán dolgozik rendületlen nyugalommal, míg Komoly Ottó mentőkísérlete során felhozzák a Kolumbusz táborba. Fegyelmzettség, bölcs istenhit jellemzi itt is. Mindenéből kifosztva már, boldogan újságolja, hogy Bibliája megmaradt.

A tábor papja lesz, és szinte prófétává magasodik a gyenge törekeny ember. Megigazul régtől ismert szava: „*Akinek nincs apja, anyja, - testvér, barát cserbenhagyta – adok annak azok helyett, - ezer annyi szeretetet”.*

1944. Kol nidré estéje köszönt be a Pesten maradt zsidóságra és a Rumbach utcai templom szószékéről utoljára csendül fel igehirdető hangja. „*Tudjátok-e, honnan jövök? – Téglagyárak iszonyatából, a haláltáborok borzalmaiból hoztam el nektek a Szót: ÉL AZ ISTEN! Él a szenvedések tisztítóüzében, a mártírok ezreinek lelkében, akik az Ő nevével ajkukon lehelik ki lelküket...”.*

Sejtette-e vajon, hogy rövidesen ő is osztozni fog a vértanúk sorsában?

Október 25-én rokonai lakásából viszik el a nyilasok. Ettől kezdve csak szemtanúk emlékezése világít pusztuló élete nyomába. Lepsény, Veszprém, Komárom – vértanú-útjának következő állomásai. Pártszolgálatos ruhába öltözött cionista fiúk visszazöktetését kísérlik meg, de ő nem fogadja el az egyéni menekvés kiváltságát. Komáromban elveszik tőle testén lévő ruháját is. Ekkor – úgy beszél – meggyőző, szelíd hangjával lefegyverzi banditáit is, akik visszaadják kabátját.

A dachau haláltábor csfkos ruhájú „Haftlingje”-je az utolsó földi emléke Pfeiffer Izsáknak. A legnehezebb munka alól sem vonja ki magát. Példaadó ebben is, éppúgy, mint az itt is megóvott tiszta külsejében, ami egész életének egyik jellemzője volt. Még itt is, a nyomorúság elképzelhetetlen borzalmai között, a szeretet kincsének „GAZDAG EMBERE” marad, aki ad, mindig csak ad embertársainak. „*Hogyha félték, imádkozok – sötétségbe lámpást hozok - ...Sok-sok kincsem, gazdagságom – köztetek széthajigálom. Ki szeret meg, szán meg érte?- Ki fogad fel a szívére?...”*

Reményt keltő szóval, chászid-legendákkal tartja bajtársaiban a lelket, akik úgy vélik, az ő érdeméből maradnak életben. „*Auschwitz is végeredményben a feltámadáshoz vezet. Nekünk szenvedniünk kell, mert a zsidóság eltávolodott a történelem kijelölte útról és nem eszmélt reá az időre”.* Hirdeti itt is, mint tette egész életében, hogy csak a népiséghez való visszatérés hozhatja el a megújódást.

1945 tavasza van. A náci-terror utolsó borzalmas hónapjai tombolják ki tehetetlen dühüket. A dachau láger korhadt gerendáinak résein át a megolvadt hólé csordogál a nyomorúságos priccsekre. „Tavasza lesz”, megmenekülünk... álmódja talán az egyik priccse Pfeiffer Izsák. Egyszerre felriad. Valaki a fejealjául rakott kenyérdarabkája körül motoz. Megmarkolja a tolvajlő kezét, de rögtön vissza kell húznia. Heves fájdalmat érez. A nyomorult tolvaj beleszúrt karjába...

Sebével a Revier kórházba kerül, egy szatmárnémeti orvos emberséges védelmébe. De későn jön már az orvosló kéz. Ereje napról-napra gyengül. Phlegmónet, majd flektífuszt kap. De még mindig hisz a megmenekülésben. „*Hazamegyünk!...*” – mondogatja mindegyre lázálmában. „Isten nem hagyhatja meghalni azt, akinek munkája félben maradt”. „Uram én meghalok s még nem történt semmi”. Szinte halljuk utolsó eszmélését... Május 1-én szabadul fel a dachau tábor, de a hír már csak a haldoklóhoz ér el: „Ugye mondtam, hogy hazamegyünk...” suttogták hűlő ajkai.

1945. május 3-án, Ijjár 20-án fejezi be életét Nebo-hegyi teljesületlen sorssal Pfeiffer Izsák, zsidó pap és költő. Élete példaadás távol nemzedékeknek, időben távolodó alakja egyre közelebb hozzánk, akik ismertük. Papi tanítása, emberi szava mindhalálíg való útítársunk.

**Dömötör László: Az utolsó monori rabbi
(Részletek az Új Élet c. hetilapban 1966. január 15-én megjelent cikkből)**

Az 1944-es szomorú esztendő egy érdekes dokumentuma került elő most egy magángyűjteményből. A levél megörökíti a monori hitközség tudós, nagyműveltségű, humanista rabbijának, dr. Pfeiffer Izsáknak szinte politikai végrendeletnek is számító hitvallását. A sokszáz éves történelmi múltú hitközség igen nagy műveltségű, különleges képzettségű rabbija, Pap Izsák néven ismert költő is volt.

Amikor 1944 nyarán Monoron felállították a gettót, és a zsidókat összeköltöztették, érdekes esemény történt ebben a pestkörnyéki községben. Az azóta elhunyt dr. Főnyad Dezső református lelkész vezetésével a katolikus és az evangélikus pap felkereste Bajor csendőrőrnagyot, a deportálások irányítóját. Kérték, hogy dr. Pfeiffer Izsákot ne szállítsák a gettóba. Papi becsületekre vállalták, hogy a rabbi nem fog megszökni. A csendőrőrnagy magasabb parancsra hivatkozva a kérelmet elutasította, sőt a küldöttség tagjait megfenyegette, hogy feljeleníti őket vitéz Baky Lászlónál, az akkori belügyminisztérium teljhatalmú államtitkáránál.

A szomorú események gyorsan követték egymást. A monori téglagyárba deportálták a zsidókat, közöttük a hitközség rabbiját is. Néhány hét múlva a szerelvények elindultak a haláltáborok felé. A monori zsidóságot teljesen kiirtották (...). A nagytekintélyű, finom személyiségű rabbi emléke azonban azóta is él Monor község társadalmában. (...)

Dr. Pfeiffer Izsák utolsó levelében a többi között a következőket írta: *„Szomorú szívvel érzem és tudom, hogy mindannyian megsemmisülünk. De ennél jobban fáj, hogy a német csizma rúgásai alatt megsemmisülhet a magyarság is. Őszintén irigylem a bátor férfit, Bajcsy Zsilinszky Endrét, aki revolvergolyóval fogadta a Gestapo embereit. de nem lehet mindenki ilyen bátor. Hittel hiszem és vallom, hogy a magyar zsidóság mártíromsága és pusztulása megeremti egy emberibb jövő alapjait. Nem vagyok elkeseredve. A minap bejött hozzám a református lelkész és közölte, hogy levelet írt Endre Lászlónak érdekemben. Megköszöntem szívességét, bár különös köszönettel inkább azt fogadtam, hogy a reggeli istentiszteleten – bátorságához méltóan – imádkozott az üldözött zsidókért. De ebben a szomorú táborban is akadnak tisztességes emberek. A minap leváltották a csendőrséget. Az új parancsnok, rangját nem ismertem, tiszthelyettes lehetett, behívatott az irodájába. Érdekes beszélgetés zajlott le kettőnk között. Azt mondotta: „Tiszteletes úr, maga becsületes embernek látszik. Én holnap pontosan tíz órakor eligazításra rendelem szobámba az őrséget. Maga nyugodtan megszökhet, senki nem fogja keresni.” Ezzel elbocsájtott. Én azonban nem szöktem meg, nem hagyhattam el azokat a szerencsétleneket, akik között én is ugyanolyan szerencsétlen voltam, de mégis lelki vezetőjüknek tekintettek. Nem hagyhattam el a nagymúltú monori hitközséget, amelynek bizonyára utolsó rabbijaként szerepeltem...”* (...)

Dr. Pfeiffer Izsák és családjának minden tagja elpusztult, kivéve fiát, aki ma az egyik tel-avivi kórház vezető orvosa. (...) A nagytekintélyű tudós rabbi látnoki szavai beigazolódtak, valóban ő volt a monori hitközség utolsó rabbija.